

Anoek Steketee

Absurditeit en onmacht van de bureaucratie

[tekst] Diana Bokje

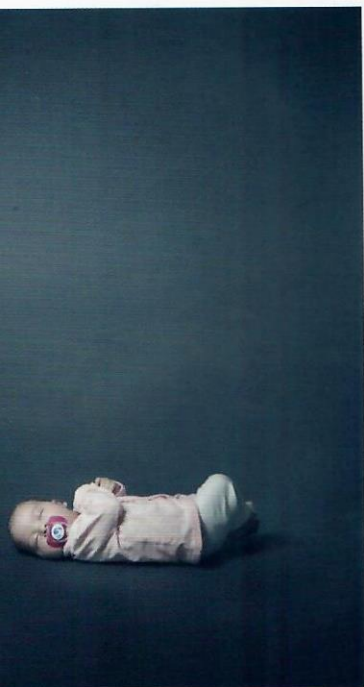
Document Nederland is een jaarlijkse foto-opdracht van het Rijksmuseum waarin een fotograaf wordt gevraagd een actueel maatschappelijk onderwerp in beeld te brengen. Na fotografen als Hans Aarsman, Dana Lixenberg en Hans van der Meer viel de eer dit jaar te beurt aan Anoek Steketee met als thema *Staatloosheid*. Zij toont ons de absurditeit en onmacht van het bureaucratische systeem. Met dit project geeft Steketee staatlozen een podium en hoopt zij het probleem onder de aandacht te brengen. “Het Rijksmuseum is het allermooiste podium waarop ik dit kan bereiken. Het is een plek die niet alleen bezoekers trekt, maar ook politici. Ik ben dan ook trots dat ik dit project mocht uitvoeren. Aan de andere kant voelt het als een zware verantwoordelijkheid. Het is een onderwerp dat niet heel toegankelijk is en ik hoop hiermee de ogen van het publiek te openen en het onderwerp op de politieke agenda te plaatsen.”

Gezinsopvanglocatie, Katwijk.

April 2017
The Netherlands
eless

December 1984
Kuwait
eless

In een koude besneeuwde wereld kijken we door keurig in het gelid staande bomen naar twee kale betonnen gebouwen, omzoomd door een betonnen schutting met prikkeldraad. Een lege straat biedt ruimte aan een verlaten bushokje. Zelfs wie zich vrij kan bewegen, wil hier niet zijn. Wanneer we verder bladeren door het boek volgt de ene mistroostige scene na de ander. Dan maakt de kille lege wereld plaats voor mensen. We zien twee kinderen in de achtertuin van wat op een nieuwbouwwijk lijkt. Het blijkt een gezinslocatie voor uitgeprocedeerden met minderjarige kinderen. Een man die met zijn dikke jas aan een sigaret rookt in een plantsoen van een bed-bad-broodvoorziening. Citaten en dialogen voegen context toe aan de beelden. Terwijl de foto's steeds persoonlijker worden, ontvouwt het thema zich langzaam. In het volgende gedeelte zien we studioportretten waarin de hoofdpersonen zijn ontdaan van alle context. Hoe verder je komt in het boek, hoe nieuwsgieriger je wordt naar de personen achter de foto's. Wat hebben de baby op de studiovloer, de goedverzorgde man en het nieuwsgierige meisje met elkaar gemeen? Het laatste hoofdstuk vertelt de verhalen van deze mensen. Verhalen over staatlozen die moeilijk te bevatten zijn voor wie is opgegroeid in het goed georganiseerde Nederland.

Inlevingsvermogen

In *Dream City* toonde Anoenk Steketee ons de mooi aangeharkte wereld die wij graag naar buiten brengen. Ze fotografeerde pretparken in onder andere Irak, Rwanda en de Palestijnse gebieden. In de donkere grimmige foto's die zo kenmerkend zijn voor de fotografe toont ze niet de glamourkant van deze schijnwereld, maar maakt ze de trieste kant van het bestaan voelbaar voor de kijker. Dat het Rijksmuseum voor *Document Nederland* juist Steketee koos om staatloosheid in beeld te brengen, is dan ook niet verwonderlijk. Een abstract onderwerp immers, waar vind je staatlozen en hoe herken je ze? Maar ook een onderwerp dat vraagt om een geëngageerde benadering, die de kijker aanzet tot bewustwording. Iemand die dit politiek gevoelige onderwerp in zowel tekst als beeld dicht bij de samenleving kan brengen. Op het ge-

bied van tekst werkt de fotografe net als in vorige projecten samen haar man Arnold van Bruggen en zijn compagnon Eefje Blankevoort. Het drietal liet op dit gebied al een paar sterke staaltjes zien in het eerdergenoemde project *Dream City*, maar ook in het project *Love Radio*.

Onzichtbare

Staatlozen zijn de onzichtbaren van onze samenleving, juridisch bestaan ze niet. Het zijn mensen die geen nationaliteit hebben of officieel staan geregistreerd als staatloos. Wanneer je staatloos bent, heb je geen burgerservicenummer en geen paspoort. Dit betekent dat alle dingen die wij als vanzelfsprekend beschouwen – zoals reizen, studeren, trouwen, werken of kinderen krijgen – niet mogelijk zijn. Steketee realiseerde zich dit des te meer toen zij zelf moeder werd. “Binnen een paar dagen stond er onaangekondigd iemand van het consultatiebureau op de stoep, was mijn kindje ingeënt tegen zeventien bijzondere ziektes, werd zijdelings een blik geworpen op ons huishouden en hadden we een document in ons bezit met haar burgerservicenummer. In Nederland zijn deze dingen zo goed georganiseerd dat je ze vaak voor vanzelfsprekend houdt. Dit project heeft me geleerd dat die vanzelfsprekendheid lang niet voor iedereen geldt. Diezelfde bureaucratie die ervoor zorgt dat alles goed is geregeld, blijkt een hel te zijn wanneer je buiten de boot valt.”

Uit de anonimiteit

De eerste uitdaging die het project bood, was het zoeken van staatlozen. Omdat zij voor de wet niet bestaan, leven zij in de schimmige wereld van de illegaliteit. Via advocaten en de UNHCR wist de fotograaf in contact te komen met verschillende mensen. “Het was best lastig om hen ervan te overtuigen mee te werken aan een project waarbij ze niet alleen voor het voetlicht treden, maar ook nog worden gefotografeerd. Het vereist veel dapperheid om uit de anonimiteit naar voren te komen wanneer je geen verblijfsvergunning hebt. Een aantal mensen had juist de behoefte om zijn verhaal te vertellen, maar bij anderen vergde het meerdere afspraken om hun vertrouwen te winnen. Neem Mohammed die vroeger iedereen *brother* noemde en zo vaak is

teleurgesteld in mensen en de samenleving dat hij niemand meer vertrouwt. De overduidelijke aanwezigheid van politie op het Centraal Station wakkerde zijn angst voor de vreemdelingenpolitie weer aan. Gelukkig kon ik hem meenemen naar een veiliger locatie. Tijdens het gesprek groeide langzaam het vertrouwen en liet de schuchtere man ook zijn vrolijke kant zien.”

Vicieuze cirkel

Er bestaan een aantal misverstanden over staatlozen die Steketee met dit project uit de weg hoopt te ruimen. Zo zijn niet alle staatlozen gedocumenteerd. Staatloosheid is ook niet iets wat opzettelijk gebeurt. Soms krijgen mensen geen nationaliteit bij de geboorte, omdat hun ouders staatloos zijn of hun kinderen niet registreren, of omdat in sommige landen alleenstaande vrouwen hun nationaliteit niet mogen doorgeven aan hun kind. Anderen verliezen tijdens hun leven hun nationaliteit, bijvoorbeeld door oorlog of het uiteenvallen van staten, zoals de Sovjet-Unie of het Britse mandaatgebied Palestina. De foto's van de juridische papiermassa van de verschillende personen in het boek getuigen hiervan. Ondertussen hebben zij geen recht op een verblijfsvergunning. Eindeloze juridische procedures, langdurig verblijf in detentiecentra of centra voor uitgezette asielzoekers zijn vaak het resultaat. “Je eindigt in een vicieuze cirkel; staatloze mensen hebben geen originele papieren die bewijzen dat ze staatloos zijn, omdat ze staatloos zijn”, citeert Steketee één van de personen in het boek. Een andere schrijvend citaat vinden we in de inleiding: ‘De makkelijkste manier om staatloosheid op te heffen is iemand dood maken, het land uitzetten, of een verblijfsvergunning te geven met daaraan gekoppeld een nationaliteit’, zegt advocaat Jelle Klaas. Ogenschijnlijk is er dus maar één oplossing want waar kan iemand naar toe die geen staat heeft? In veel andere landen is een speciale status voor staatlozen waarmee zij erkend burger kunnen worden van dat land. In Nederland kennen we zo'n regeling echter niet. Je valt in het systeem of erbuiten. De bureaucratie zorgt hier volgens Steketee voor Kafkaïaanse toestanden.

Absurditeit van de bureaucratie

Toch zijn er ook staatlozen die een ogen-

schijnlijk normaal leven leiden. Zoals de twee zusjes uit Almere die worden verzorgd door een pleegmoeder, die al dertien jaar vecht voor hun nationaliteit. Zij hebben een normaal leven in een rijtjeshuis, gaan naar school en hebben vrienden. Tot er een schoolreisje naar Londen was gepland, daar blijkt dan ineens de beperking, want reizen buiten het Schengengebied zit er voor hen niet in. Het is juist dit aspect dat Steketee raakt in het project: “Het is een onderwerp dat me diep raakt. Juist omdat het zo dichtbij is. Het gaat om mensen die bij je om de hoek kunnen wonen. Ook de absurditeit van de bureaucratie heeft me diep geraakt. Tijdens een gesprek wees Eduard, één van de geportretteerden, naar een terrasje: ‘Die mensen die daar met hun rosétje zitten, hebben geen idee hoe wij leven als geesten op straat.’ Op dat moment was ik me er heel erg van bewust dat ook ik één van die mensen op dat terras zou kunnen zijn. Met dit onderwerp wil ik, net als in mijn eerdere projecten, proberen de complexiteit van het leven te laten zien. Een onderwerp is vaak veel gelaagder dan het in eerste instantie lijkt. Ik probeer de gelaagdheid en complexiteit in de samenleving op een heldere manier weer te geven zodat mensen niet verdwalen in het onderwerp. Daarbij wil ik de mensen niet als slachtoffers weergeven. Het gaat om mensen van vlees en bloed, die mens wil ik laten zien. Tegenover die warme menselijke kant staat de kilheid van het bureaucratische systeem, zoals het detentiecentrum op Schiphol en de gehoor kamers van de IND. Deze plekken heb ik gefotografeerd zonder mensen. Bureaucratie heeft geen gezicht.”

Eén vinkje

“Er ligt een wetsvoorstel voor een procedure om staatloosheid vast te stellen. Dit is de eerste stap op de goede weg. Een logische vervolgstap is om deze registratie te koppelen aan een verblijfsvergunning. Het zou fijn zijn als ik met de tentoonstelling en het boek hieraan een steentje kan bijdragen. Alles draait uiteindelijk maar om één vinkje.” ←

Document Nederland is van 6 oktober 2017 tot en met 7 januari 2018 te zien in het Rijksmuseum. Het bijbehorende boek *State of Being - Documenting Statelessness* (164 pag., Engels) is uitgegeven bij nai010 publishers.

Detentiecentrum Schiphol.

Eduards uitzicht.

